

УДК 159.923.2 + 314.743

Ольга Біляковська

ЕМІГРАЦІЯ ЯК ВАГОМИЙ ЧИННИК ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ МОЛОДОГО УКРАЇНЦЯ

У статті досліджується поняття особистої ідентичності молодого людини, а саме впливу міграції (посередньої чи безпосередньої) на розвиток особистості та процес становлення і самоутвердження індивідуума. Грунтуючись на українських реаліях (масова трудова міграція, діти залишені без батьківської опіки і т. ін.) розглядається, як такий стан речей впливає на психічний стан дитини, на її відчуття особистої та національної (культурної) ідентичності.

Ключові слова: особиста ідентичність, національна ідентичність, трудова міграція.

Bilyakovska O. Emigration as important factor of influence on the formation of young Ukrainian individual's identity.

The main subject of the article is the notion of personal identity of young individual, namely the impact of migration (direct and indirect) on the development of personality and process of self-affirmation and achievement of personhood. Proceeding from Ukrainian realities (massive job migration, children without parents care etc.), the author tries to show the impact of that course of things on child's psychical condition, its sense of personal and national (cultural) identity.

Key words: personal identity, national identity, job migration.

Биляковская О. Эмиграция как весомый фактор влияния на формирование идентичности молодого украинца.

В статье исследуется понятие личностной идентичности молодого человека, а именно влияния миграции (посредственной или непосредственной) на развитие личности и процесс самоутверждения индивидуума. Обращая внимание на украинскую реальность (массовая трудовая эмиграция, оставление без заботы родителей дети и др.) рассматривается какое влияние имеет эта ситуация на психическое состояние ребенка, на его чувство личностной

и национальной (культурной) идентичности.

Ключевые слова: *личностная идентичность, национальная идентичность, трудовая миграция.*

Живемо у часі, коли кордони стають щораз непомітнішими і світ поглинає глобалізація. З одного боку, як стверджує Р. Скшипняк [10, 78], такий стан речей має позитивне значення, адже відкриває нам нові можливості, зокрема доступ до новітніх технологій, світової культури, якіснішої освіти, ринків праці. З іншого боку, несе в собі велику загрозу для формування і утримування у майбутніх поколіннях національної чи культурної ідентичності. Найбільш вразливою групою є молодь, а особливо молодь чи діти, яких торкнуло явище еміграції. Часто на цю проблему не звертають уваги, тому тут хочемо представити те, який вплив може мати еміграція на формування особистої та національної ідентичності молодого українця.

Варто пікреслити, що це питання є дуже важливим і актуальним, оскільки явище еміграції в Україні є досить поширеним. З 5-7 мільйонами емігрантів Україна знаходиться на четвертій позиції у міжнародній класифікації щодо рівня еміграції. Загалом, це близько 400-700 тис. заробітчан, які виїжджають з України щороку, більшість з яких прагне отримання постійної грошової винагороди за свою працю. Значна їх частина працює у Польщі, Італії, Іспанії, Португалії, Великобританії, Франції, Німеччині, Туреччині і Греції. Виїжджаючи з України, 66-74% цих трудових емігрантів мають намір повернутись та згодом змінюють свою думку. Лише 27-37% українських емігрантів повертаються з країн ЄС, щоб відновити життя в Україні. За кордоном спосіб мислення та почуття емігранта швидко пристосовуються до нового способу життя, набутий там досвід у певний спосіб трансформує внутрішню особистість емігранта [3, 18].

Сьогодні явище міграції, яка поширюється надзвичайно швидко, є важким пережиттям як для окремого індивідуума, так і для цілої його родини. Майже кожна українська родина стає “жертвою” трудової міграції, частою причиною якої є бажання задовільнити свої життєві потреби, чого не можна зробити в актуальній життєвій ситуації. Це в основному економічні потреби, надія на краще життя для своїх дітей.

Хочемо звернути увагу на молоде покоління українців, які мають зв’язок з міграцією (діти мігрантів, які залишилися в Україні; діти, які виїхали за кордон разом із батьками), і вказати на те, який вплив може мати еміграція на формування особистої та національної ідентичності дитини та молодого людини.

Перш за все варто визначити, що розуміємо під поняттям “ідентичності”. Отже, ідентичність є багатовимірним, динамічним і багатозначним поняттям. До педагогічних наук поняття “ідентичність” ввів Е. Еріксон, з лат. “ідентичність” означає “той самий”, вказує на схожість [7, 59]. Ідентичність не є явищем, яке можна описати, беручи до уваги її склад і прояви. Виокремлення елементів ідентичності і представлення способу їх функціонування не було б ефективним, оскільки б не віддзеркалювало всієї структури поняття, а також не брало б до уваги багато важливих властивостей ідентичності, а саме: її динамічний і діалогічний характер. Важко сьогодні говорити про ідентичність гомогенічну і незмінну [5, 32].

У житті людини важливу роль відіграють зовнішні та внутрішні чинники. До внутрішніх чинників Фром [5] зараховує потреби, які мають об’єктивний характер і повстають внаслідок рефлексії над екзистенцією людини. Виростаючи зі світу природи, людина набула таких унікальних властивостей, як свідомість рефлексії, розум та уяву. Хоча, з одного боку, вони сприяють розвитку культури, але з іншого – є причиною екзистенційних проблем, почуття безпорадності та самотності. Потреби є наслідком культурної еволюції людини, а їх функція – це заповнення порожнечі, яка виникає через відокремлення від природи. Служать вони відновленню відчуття зв’язку зі світом, яке дає відчуття безпеки. Серед цих потреб важливе місце займає потреба ідентичності. Саме вона мотивує людей до виявлення власної неповторності, насамперед через прийняття власних рішень. Якщо за допомогою своїх індивідуальних творчих зусиль людина не є спроможна досягнути це, то окреслює свою ідентичність через належність до якоїсь особи чи групи – відчуття ідентичності можна набуди завдяки перебуванню з кимось чи належністю до чогось [8, 87]. Вирізняємо суспільну ідентичність, культурну ідентичність та національну ідентичність, які безпосередньо стосуються певної сукупності людей.

Свідомість такої ідентичності є результатом контакту з іншою групою, способом окреслення себе самого через приналежність до різних суспільних груп [7, 59].

Отже, завдяки перебуванню і розвитку у певному середовищі, особа поступово набирає відчуття власної ідентичності, а також особиста ідентичність індивідуума сприяє підтримуванню і розвитку національної та культурної ідентичності. Оскільки ці два виміри (особиста та національна ідентичність) є досить тісно пов'язані, не можемо розглядати їх як щось кардинально відмінне і незалежне одне від одного. Особа для нормального розвитку потребує відповідної атмосфери тепла і безпеки, яку, перш за все, створюють батьки, тому їхня активна присутність у часі формування особистості є дуже важливою.

У випадку, коли хтось один або ж обоє батьків виїжджають за кордон, при цьому залишаючи дітей на Батьківщині, змінюються ролі батька, матері та дітей, втрачаються певні родинні цінності, серед них і віра, та й самі взаємини у родині теж стають іншими. Виїжджаючи за кордон, батьки, як правило, залишають своїх неповнолітніх дітей під опікою когось із близьких родичів (дідуся, бабусі та ін.). Для дитини вже сам факт відсутності найрідніших людей (батька чи матері) є важким емоційним пережиттям, а додатковим ударом є необхідність звикати до життя в чужій сім'ї. Така дитина не лише почуввається покинутою, але й загубленою у новому середовищі, в якому дуже часто їй є важко віднайти себе.

Позбавлені контакту з обома чи з кимось із батьків, діти почувваються сиротами. Вони дуже боляче переживають розлуку з батьками, сумують, чекають хоча б на найменшу звісточку від них. На жаль, більшість заробітчан залишають своїх дітей без батьківської любові та опіки саме у період, коли вони їм найбільш потрібні, у період формування їхньої особистості, цінностей, погляду на себе та на світ. Тривала відсутність батьків дуже часто стає джерелом серйозних емоційних, адаптаційних, соціальних та інших проблем.

У родині виникає більше конфліктів, а її члени постійно перебувають у стресі. Наприклад, коли мати виїжджає за кордон для утримання сім'ї, вона бере на себе роль батька, який, своєю чергою, стає матір'ю (відбувається зміна ролей). А діти в цей

час залишаються емоційно і духовно загубленими. Крім того, мати швидше за все буде сприйматися ними як джерело матеріального забезпечення, а батько стане “холостяком”. У такій ситуації підвалини родини починають розхитуватися [3, 47].

На жаль, цей приклад наочно ілюструє ситуацію з українською міграцією до Італії, 80% якої становлять жінки. Довга відсутність батьків (як фізична, так і емоційна) призводять до соціальної ізоляції дітей, стану невизначеності й розлуки між членами родини і погіршення взаємин між ними. Життя без матері може викликати у дітей відчуття самотності, беззахисності, надмірної чутливості та підвищеного відчуття втрати. Оскільки родинне середовище є чи не найважливішим для психічного розвитку особи [4, 5], такі діти часто потрапляють у стан емоційної депривації, який є результатом браку істинного утвердження та емоційної стійкості у житті людини. Найбільш характерними ознаками цього стану є:

1. Ненормальні емоційні зв'язки з іншими людьми, недостатньо розвинуте емоційне життя.
2. Сильне відчуття невпевненості та ненадійності.
3. Гострі відчуття власної неповноцінності [3, 52-54].

Для того, щоб почуватися у безпеці, кожна людина має внутрішньо самоутвердитися. Діти, позбавлені батьківської опіки, є дещо обмежені в нормальному розвитку, і цей факт є перешкодою на шляху до їхньої особистісної ідентичності, а отже, перешкодою до адекватного функціонування у середовищі і до ідентичності національної чи культурної.

Наступною групою є діти, які виїжджають за кордон разом із своїми батьками. У зв'язку з болючим пережиттям пристосування до нового середовища, дитина починає відчувати і мислити по-іншому. Загалом, ознаки таких змін неважко розпізнати, тож можна цілком своєчасно і належним чином на них відреагувати. У багатьох ситуаціях дитина переживає емоції, співмірні із відчуттям важкої втрати, хоча насправді ніхто не помер. “Вона переживає, якщо можна так сказати, певну психологічну смерть. Дитина відчуває, що вона – вже не вона, що спосіб її життя вже не той, який був колись, причому її розуміння власної родини теж зазнало поважних і безповоротних змін” [3, 61].

З іншого боку, діти більше прагнуть до підвищення свого культурного рівня, аніж дорослі. Дитячі “свіжі”, гнучкі розуми набагато швидше засвоюють мову та звичаї, залишаючи батьків далеко позаду у цьому процесі, а їхня висока природна тенденція до асиміляції сприяє швидшій адаптації до нового середовища і до творення із ним гармонійних взаємин. Діти мають велике прагнення бути активно задіяними на суспільному рівні, при цьому вони не мають ніякого “дорослого багажу”, упереджень чи інших думок, які б їх стримували в реалізації цього їхнього прагнення. Часто, зважаючи на краще засвоєння мови та місцевих звичаїв, дитина займає позицію перекладача та культурного посередника для своїх батька чи матері. Віднині майже у всіх ситуаціях дитина може опинитися на вищій позиції, аніж її батьки, оскільки саме вона представляє інтереси сім’ї перед соціальними працівниками, лікарями, шкільним персоналом тощо. Така ситуація створює добрий ґрунт для розвитку достатньо динамічних нездорових сімейних взаємовідносин, посеред яких легко може бути підірваний батьківський авторитет.

Батьківські культурні, суспільні і родинні сподівання щодо теперішнього і майбутнього їхніх дітей можуть дуже сильно відрізнятись від дитячих природних тенденцій у бажанні ефективно функціонувати у новому суспільстві і користуватися визнанням ровесників. Часто, бажаючи ввійти в нове суспільство, діти намагаються бути більш асертивними, більш незалежними, більш компетентними, більш вільними, більш стильними, тощо. Діти навіть можуть хотіти цілковито забути, звідки вони походять, – це їхній шлях адаптації до нового середовища.

Зрозуміло, що кожен мігрант шукає і прагне знайти власну ідентичність, і найбільш складним процесом такого пошуку буває саме у дітей. Процес імміграції додає до й так складного процесу формування власної ідентичності та самоусвідомлення нових труднощів та викликів [3, 65]. Дитина постійно живе у двох світах, одним з яких є її сім’я, яка дотримується одних правил та звичаїв, а другим – нове середовище і культура країни актуального проживання. Перебуваючи у двох світах, вона не розуміє, який із цих двох світів є для неї рідніший. Тому їй важко відповісти, ким саме вона є з етнічного погляду. Крім цієї непевності

і невизначеності, дитина відчуває брак ідеалу, авторитету, який би пояснив їй, як вона повинна інтегруватися у ці обидві культури, та що її самотність повинна охоплювати ці обидва світи. “Та поки це сприйняття не проникне у її почуття і стане зрозумілим для її розуму, вона і надалі буде мати певну незручність і сумніви щодо етнічного аспекту своєї ідентичності” [3, 67].

З вищесказаного можемо дійти висновку, що явище еміграції має неабиякий вплив на гармонійний розвиток особистості дитини та на її майбутнє, на її адекватне сприйняття зовнішнього світу, контакти з середовищем, відчуття безпеки та впевненість у собі. Еміграція створює молодій особі перешкоди на її так нелегкому шляху до самоствердження. Нерідко стає причиною того, що молодий українець не може знайти себе у світі, та зменшує його шанси на виявлення власної ідентичності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Губко О. Психологія українського народу – наукове дослідження в 4-х книгах. – Київ: Задруга, 2003. – 399 с.
2. Львовичкіна А. М. Етнопсихологія: навчальний посібник. – Київ: МАУП, 2002. – 407 с.
3. Суліван А. Відчуваючи серцебиття мігранта. – Львів: Комісія Української Греко-Католицької Церкви у справах мігрантів, Видавництво “АРГОС”, 2009. – 112 с.
4. Braun-Gałkowska M. Metody poznawania systemu rodzinnego. – Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, Katedra Psychologii Wychowawczej i Rodziny, Wydawnictwo ARTOM, 2002. – 112 с.
5. Fromm E. The Sane Society. – New York: Holt, Rinehart and Winston. 1955. – 370 с.
6. Hnatiuk O. Pożegnanie z imperium, ukraińskie dyskusje o tożsamości. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2003. – 350 с.
7. Nikitorowicz J. Młodzież pogranicza kulturowego Białorusi, Polski, Ukrainy wobec integracji europejskiej. – Białystok, 2000. – 206 с.
8. Oleś P. K. Wprowadzenie do psychologii osobowości. – Warszawa: Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, 2003. – 444 с.
9. Skalski S. Osobowościowe uwarunkowania stylów radzenia sobie ze stresem. – Lublin, 2003. – 244 с.
10. Skrzyżniak R. Aksjologiczne aspekty pokoleń “Wielkiej emigracji” – studium porównawcze. W Społeczno pedagogiczne skutki wielkiej emigracji zarobkowej red. Krzysztof Przybycień s. 73-90. – Stalowa Wola: 2007. – 265 с.